

SZLOVÁKOK BÉKÉS MEGYÉBEN

1718-1900

Közli: J. Pr. Bella

1. CSABA

Régi oklevelekben: Chaba 1383, Choba, Chyaba 1552, Czaba, Csaba, Tót-Csaba, most: Békés-Csaba. A Várad Regestrumban 1235-ben Csabát már községként említik.

A XIV-XVI. században Csaba a gerlai uradalomhoz tartozott, mint az Abrahamfy család birtoka. Ebben az időben erős kőbástyákkal védett kastélya is volt. Utolsó urát, Abrahamfy¹ Imrét 1556-ban, mint Zápolya János hívét Ferdinánd katonái éjszaka megtámadták és megölték, a kastélyt felégették és a földdel egyenlővé tették. Ettől kezdve Csaba a gyulai uradalom része. A törökök, a kurucok, a szerbek ismételen elpusztították, pusztává vált, úgyhogy az 1715-ből származó megyei leírás Csabáról, mint településről említést sem tesz. 1716-ban települt le ide újból 22 magyar család, mintegy 110 lélekszámmal, félig földalatti, »putriknak« nevezett kunyhókban laktak. Akkoriban az egész megye - mely ma 260 ezer lakost számlál - az 5000 főt is alig érte el. Szükségessé vált tehát a benépesítése, ez Csabával kezdődött.

Ugyanis 1717-ben 3 szlovák érkezett az Alföldre, a vallásuk miatt üldözött evangélikusok, név szerint:

Duna Vámosújfaluból, Szekerka Várkútról és Valent Csallról. Ezek jártak el a szegedi kamarai prefektusnál, hogy engedélyt szerezzenek a többi földivel együtt Csaba benépesítésére. Ezt a vallásszabadság biztosításával együtt megkapták, s örvendezve tértek vissza haza.

Már a következő év tavaszán letódult az evangélikus szlovákok tömege, legtöbben Nógrádból, Hontból, Gömörből, sőt Pest megyéből és Zólyomból is jöve. Összegyűjtötte őket és a Csabára levezette Túróczi Mihály kolonizátor.

Az áttelepülők megvásárolták a magyaroktól az említett putrikat, helyükre a szomszédságban kényelmesebb lakóhelyeket építettek. A magyarok a szomszédos Békésre és Dobozra mentek át. A mostani Csaba tehát 1718-ban keletkezett, s hogy csak szlovák lakosai voltak, Tót-Csabának nevezték. Amikor 1720-ban Harruckern báró tulajdona lett, ő még több földet és legelőt adott a csabaiaknak használatba, minek következtében az új település mindjárt a kezdettől fogva anyagiakban gyarapodott.

A település új alapítói rögvest községként és egyházközségként szerveződtek. Az egyházközség első papja Suhajda János volt. Az épületeket ebben az időben úgy építették, hogy a földbe vert magas rudakat vesszővel fonták körül, s belül és kívül sárral tapasztották be. Ilyen módon épült az első csabai ev. templomocska is, amelyet csak öt év múlva cseréltek fel vályogtéglás épületre. 1745-ben téglából és kőből építették a mai öregtemplomot. Ezen kívül a csabaiaknak van még 1824-ben felszentelt új nagyszerű templomuk is, s a harmadik az ún. »Jaminában« ugyancsak csinos, tetszetős templom.

Már 1748-ben kivált Csabáról az első raj, s települt le Mokrán = Apateleken (Arad megyében) evangélikus egyházközséget alapítván ott.

1750 táján Csabára újabb csapat szlovák települt le - habár római katolikusok - Hontból és részben Nyitrából. Ezeknek az uradalom külön, valamint együttesen mért ki háztelkeket és földet - az elsőt a község felső végén, a másodikat a határ legtávolabbi részében. A katolikusok is elég hamar megszervezték egyházközségüket, első papjuk Gorlicky Simon volt. Templomukat 1769-ben építették.

1753-ban Vandlik Márton evangélikus lelkész vezetésével néhány száz csabai, szarvasi és berényi ev. család Szabolcsba költözött, ahol megalapították a mai nyíregyházi ev. egyházközséget. Mindemellett Csabának 1773-ban 7 ezer lakosa volt, akik 900 házban laktak.

1816-ban az éhség elől Csabán kaptak menedéket erdélyi és bihari románok, létrehozván a kis pravoszláv egyházközséget. E románok utódainak a többsége napjainkban már elszlovákosodott.

1840. évig Csaba a világ legnagyobb községeként vált nevezetessé, 22 ezer lakost számlálván. 1840-ben várossá vált; 1845-ben 802 ezer régi forintban megváltotta magát az uradalomtól. De ma is mint „nagyközség” működik, melynek élén mindig paraszti származású bíró áll.

Az utóbbi fél évszázadban ismételten elköltöztek csabaiak, és szinte kizárólag evangélikusok, kamarai pusztákon alapítva új településeket és egyházközségeket, így a 40-es években Pitvarost, Ambrózfalvát, Albertit, az 50-es években Tót-Bánhegyest²; mindegyik Csanád

megyei. 1890-ben megvették az Arad megyei Medgyes pusztát, s községet és evang. egyházközséget alapítottak. A Temesvár melletti új telepítésű „Imrefalvára” is áttelepült több család. A kolera 1831-ben, 1849-ben, 1855-ben és 1873-ban mintegy 5 ezer lélekkel csökkentette a lakosság számát. A csökkenést nemcsak természetes szaporodással pótolták, hanem felvidéki betelepülőkkel is, nevezetesen Sáros, Zemplén megyei, sőt Halicsból érkező római és görög katolikusokkal is. Mindegyik szlovák lakta megyének kivétel nélkül van Csabán földije. Ebből fakad az a sokszínűség a családi nevek terén, a tiszta magyarokét és az új magyarokét nem is számítva ide.

Csaba határa 57363 kat. holdból áll, maga a település 1789 hold térségen terül el. 36 ezer lakosa van, 5050 házban élnek, ezekből 1800 szintén lakott tanya, ill. szállás. Az 1890-es országos népszámlálás szerint a lakosság négyötöde szlováknak vallotta magát.

A családnevek jegyzékébe szlovák eredetű neveket vettem fel. Más nyelvűekből csak azokat, amelyeknek a viselői vagy szlovákként települtek ide, vagy már régen, itt, helyben szlovákosodtak el. Csaba alapítóinak nevéhez hozzákapcsoltam a később ide települtek nevét is, hogy nyoma maradjon annak: hány és hányféle névvel volt képviselve a szlovákság a 20. század elején *csupán egyetlen* alföldi helységben.³

A neveket hivatalosan és az anyakönyvben magyar helyesírással írják, s a nép is így írja alá nevét: Hügyec János, Gyebnár Mihály, Krályik András, Soutys Palo stb.; kiejtés szerint: Bikiszky, Kerepeczky.⁴

Családnevek B. Csabán

1. KERESZTNEVEKBŐL:

Ádám névből: ▲Adamik, ▲Adami, Adamec. Ábrahám változtatás nélkül őrizte meg. Joachimból van ▲Achim és Chomiak; Alexiusból van Alaksa; Antal egymaga van; Antoniusból van Antoncsin és Annából Ancsin. ▲Albert nyomán Albrechtovics és Ambrus. Bartolomeusból ▲Barta, ▲Barto, Bartos, ▲Bartók, ▲Bartyik, ▲Bartoky, ▲Bartolec és Bartolák; Blazius-ból: ▲Blazsko, Blahut, Blazscsok, ▲Balázs, Balázsik, Balaj, Balazstyák és Baliga; Benjáminből: ▲Benyo, Benko, ▲Bencsik; Bohuslavból: ▲Bohus, Bozsko, és talán Bóc is és Bocko, Bocsik, Bótyik és Bobos. Babarik eredetileg valószínűleg Barbarik: Borbálából (Barbarából); Cirillből: Cirul és Kurillo, talán Čenekből Csanko, Georgiusból: Gyurik, Gyuresik, ▲Gyurkov, Gyurkovics, Jurenko, Juracska; Dánielből: Danko, Dancsik, Danielis; Tóbiásból: Dobisz és Dobén; Dominikből van: Dominovics, Dionisiusból: ▲Dianis, Dávidból: Davidesz, Dorottyából: ▲Dorkovics, vagy Darulya is? ▲Eliás egyedül van. Franciscusból van: Franyo, ▲Franko, Francsek, ▲Francisci, ▲Ferianc; Ferdinándból: Frnda, Fercsik; Filippből: ▲Filo, Filák; ▲Filipinyi, ▲Fábián és Fábis rokonok; Florentinusból

(Az első telepések és a mostani Csaba alapítói nevét ▲-gel jelöltem.)

van Florek; Teodorból Fedor s lehetséges, hogy Fego is. Galusból: ▲ Gallo, Galli, ▲ Galisz, Gál, ▲ Gálik, Galas, Galovie, Gaulik. Galbicsek emlékeztet Havličekre. Gabriel, ▲ Gábor, Gabar, ▲ Gázsó, Gbur, Gavosa, Gavoska egy gyökérből valók. Gáspár, Gasper és Kasprík úgyszintén. Gregoriusból valók: Gregor, Gergely, Greg, Gregus, ▲ Griecs, Grexa, Gecs, Gercsi, Gorcsi; Herkely, Hric, Harza talán Gervasiusból, és talán ide tartozik Garaj is. Hilariusból van Hilo. És Hulin, Hulik, valamint Hulyuk? Nem származnak Hala = Helena névből? Ez utóbbiból való Ilcsák, Gortko talán azonos Hrdko = Hrdoš-sal (Büszkével) ? Jánosból való: ▲ Jancso, ▲ Jancsok, ▲ Janyik, Jancsik, Jantyik, Janovic, Janovjak, ▲ Janecska, Iván, Ivanic, ▲ Johanides, ▲ Hano, ▲ Hanko, Jakup, Jakus, Jakuba, Kuba, Kubik, Kubek, és Jakubcsák egy családból valók: vajon Guba, ▲ Gubis és Gubien is? Hyacintusból való; Jacko és Jacina; Józsefből van Pepo; Jermendi talán Jeremiásból? Emericiusból van: Imris és Imrovic. Jaroslavból van Járosi, Juditból Judikár; Justusból Just. ▲ Kliment, ▲ Kelemen és Klimo rokon nevek. Christoforusból van: Kristóf, Kristófi, Krisko. Lehetséges, hogy Kazimirből van: ▲ Kacko = Kazko is ? Katalinból van Katás; Konrádból vagy Kundrátból van: Kundra és Kondra; Konstantinból van: Kosztká és talán Kósa és Kosa is. Laurenciusból ▲ Laurinyec, ▲ Lavrincsok, ▼ Lauko, Lavrincsik, Lorincsik, Lonovics? Lukácsból: Lukács és Lukácsik. Lenhart és Lázár gyengén vannak képviselve. Lászlóból van: ▼ Lacó és Liborból Libent, vagy Labor és Labik is? Azt hiszem, hogy Luptovics

= Leopoldovics. Mátéből (Matúsból) való: Matusik, Matuska, Matulai, ▲Máté, Mátyej. Vajon Macuga Mátéből vagy Mátyásból van-e, nem merem meghatározni. Mátyásból (Matejből) van Matyias, Matyeja, Macko, Macák, Mockocsák. ▲Macho, ▲Machnic és Machlyik eredete nem elég világos előttem. Vajon ▲Mácsok *mák*-ból vagy pedig Mátyásból? Csak talán nem gúnyosan macskától = kacortól? Michalek, Mihálik, Misko, Misik, Miskovic, Mistyurik, Mihók Mihályból való. Mártonból (Martinból) való: Márton, Martinko, ▲Martincsek, ▲Martincsiak; Márkból: ▲Marko, Márkus és talán a Marik is. Miklósból van: ▲Miklya, ▲Mikusik. Menyhártból (Melicherből) származnak: ▲Melich, Melis, Meliska és Melichercsik; Emilből van: Milo és ▲Milec (?); Emánuelből: Minyo; Demetriusból van Mitrik és Mityko. ▲Mecsko Mečislavból. (Eredetileg bizonyára Mesko, mert a túróci Szklabonyáról jött ide.) Marinyák valószínűleg Máriából van, Makszim Maximiliánból. Andreasból van Andrej, ▲Ando, ▲Andrásovics, Ondrus, ▲Ondrejcsik, Ondrejkovics, Jendrzejsik. Vajon Ozgyin keresztnév-e? Pálból (Pavelból): Paulo, Paulyik, ▲Pályik, Palyusik, Paulovics, Pavelka, Paucuska; Péterből: Petro, Petri, Petrin, Petrina, Petrics, Petrás, Piatro, Petrovics; Prokopból Prokopcsák, Pongrácból Pongrác, Pellagiusból Pellach és Pajzin, Platenciusból van Placek, Pribislavból: Pribik, Pribos és Priscillából Priskin; Appolináriusból van Polonka; Rolandból: Rolko, Ralyik, Rolyik. Utánuk következik Radics és Ratyik. Talán Rochusból van Rosko és Roskuljak. Rufusz

egymaga van. Sámuel úgyszintén. Istvánból (Štefan-ból) van: ▲Štefanik, Stefik, Stefkovics, Styevo, Styefulya; Simeonból ▲Simon, Simo, Simko, Simkovic; Stanislavból: Sztano, ▲Sztanko, Sztancsik; Severusból ▲Szeverinyi és Szeberinyi; Sobeslavból: Szobek és Szopek; Izidorból: Szidor, Szidorjak. Sebastianból: ▲Sebian és ▲Seben. Salamunék többen vannak. Surin, Surabik? Tamásból van: Tomo, ▲Tomka, Tomasik, Tomcsenko; Timoteusból Timko, Trajánból: Trajanovics. Urbán után következnek Bálintból (Valentinből) származók: ▲Valent, ▲Valentinyi, Valko, ▲Valkus, ▲Valyuch és talán Belenta is. Vidből: ▲Vida, Vidovics, Vitál, Vitális, Vician; Vincéből (Václavból): Vaszko és Vaszulya; Vendelinből: Vandlik, Vanyiska, Vansac; Valeriusból van: Valerianovics és Vilmosból Vilim; Zakariásból van: Zachar és Csacho; Zsigmondból Zsiga. Zsuzsannából van Zsuzsa és Zsófiából Zsouka.

2. SZÜLŐHELYÜK ALAPJÁN:

▲Aradszky, ▲Antovszky, Babinyec, Babinszky, Bánszky, Bacsianszky, ▲Bagyinka, ▲Békészky, Belanka, Benyovszky, Bilszky, Bodocky, ▲Bodonyi, Borovszky, Botyánszky, Breznyiicky, Branyiicky, Bucsan, ▲Bulyovszky (?), Buggyinszky, Brezovszky, Bukovszky, Bukovinszky; Csabianszky, Csabaj (Csabajék voltak Liptószentmiklóson is), Cselovszky, Csilszky, Csuvárszky; Dancsovszky, Dobrovsky, ▲Dobrocky, Gyivicky, Drienyovszky, ▲Dvorecky; Gajovszky, Gelyan, ▲Gutyán, Gubinyi; Hacsavszky, Hrabovszky, Hri-

csovinyi, Hibszyk, ▲Hursan; Jánovszky, Járovsky, Jelenovszky, Jeszenszky; Kociha (Kocihából való), Kociszky, ▲Kokavec, Koricsiánszky, ▲Kolarovszky, Kovarszky, Kotyanszky, ▲Kerepecky, Kolpaszky, Kucsovsky, Krizsan, Krmeszky; Lehotszky, Lech-niczky, Levárszky, Lestyan, Ledzinyi, Liker és Likerec (a gömöri Likerből), Ludrven, Litavec; ▲Malatyinszky, Mladonyicky, Malyinyec, ▲Medovarszky, Mengyan, Molcsan, ▲Mokran, ▲Murányi, ▲Moravszky; Opauszky, Oszadszky, Ondrovicky, Ozsgyan; Parócai, Pilinszky; Piliszky, ▲Pribojszky, Pribely, Pribranszky, Pribianszky, Polónyi, Petrányi, ▲Petrovszky; Rákóci, Radocsányi, Rutkay, Remenyicky, Ribianszky; Szamperszky, Szlavkovszky, Szkalicky, Szenteszky, ▲Szelecsányi, Sztracinszky, Slimbarszky, ▲Szovszky, ▲Sajben, Szokolai, Sipicky, Sidlinszky, ▲Strben; Tilovszky, Tocsnyicky, Túrovsky; Ujfaludszky, ▲Unyatyinszky; Valastyan, Valkovszky, Veszejszky, Vidovenyec, ▲Vrbovszky, Visnyovszky; ▲Zahoran, Zahorszky, Zsarlovsky, Zelyenák, ▲Zelyenyánszky, Zlehovszky, Zlyevovszky, Zvolyenszky, Zsarnócai, Zlyinszky, Zsilinszky, ▲Zsibrita.

3. A TÁJ, A VIDÉK, A LAKÓHELY, A SZÁLLÁSHELY ALAPJÁN:

Breznyik, ▲Briezsnyik, Dubravcsik, Frajsták, Hor-nyiak, Hornyiacsek, Koncsok, Konyecsny, ▲Kopanyica, Korpona, Krochta, (talán: kruchta = karzat szó jelentése alapján?), Kutnyik, Kopcsák, Lestyiszin,

▲Lipták, Majerik, Majercsik, Majernyik, Makovinyi, Makovický, Machnács, Potocska, ▲Povázsai, Raj-csok, Szamotny, Szihelszky, Szpisiak, Strba, ▲Turcsan, Turcsányi, Zdolik, Vihnyák. Novák nagyon elterjedt név. Hadd álljon még itt Nálezny és ▲Podobny.

4. A FOGLALKOZÁS ÉS A HIVATÁS ALAPJÁN:

Bacsa, Betyár, Bíres, ▲Brdár, Csizmár, Csizmárik, Gyebnár, Gyebnárik, Dráb, ▲Dudás, ▲Gajdos, vagy talán Gajdács is? ▲Gulyás, ▲Hajtman, Hajduch, Hrnicsiarik, ▲Hentes, Hrobár, Hugyec, ▲Huszár; ▲Kovács, Kocsis, ▲Kolimár, Knyihár, Koritár, Kolár, Kolarics, Koszár, Koszec, Kaszás, Kresmárik, Krajo, Krajcso, Koleszár, Kolompár, Kozák, Kupec; ▲Mazán, Mlinár, Mlinárik, Mlinarcsik, Mesziar; Oszlács, Pálenkás, Piszár, Pivars, Pekár, Papik; ▲Rajtár, ▲Resetár, Rocskár, ▲Ribár; Szolár, Szudár, Szudák, talán sudý = páros szóból? Szúkennyik, Szpevár, Sztruhár, Sindar, Szlanyinár, Svec, Svic, Sevcsik, Szklárcsik, Szklarulya; Tyehlár, Tyeszárík; ▲Valach, Vozár, Vozárik, Vojak, Vretyenkár, Zámecsnyik, Zvaratko, ▲Zsjak.

5. LELKI ÉS TESTI TULAJDONSÁG, ALKAT ALAPJÁN:

Mudrony, Styasztny, Pichá, Truc, Nyeverec, Szpevár, Csulik, ▲Darida, ▲Darulya, ▲Bauko, ▲Veszélka, Vravko, Mracsko, ▲Krekács, Kochany, Dananaj és

Tadanaj: nyilván vidám volt; Terpitka, Sasala, Krivko, Krátky, ▲Bandzsal (kancsal), Bedák, Brhlik (amelyik ugat), Chugyik, Huggyk, Hrvol, Hrivnák, Holec, Holecška, Belko, Bialobok, Brnák, ▲Csiernyik, ▲Csernok, ▲Csernaj, ▲Cservenák, Kraszko, ▲Krsnyak, Krnák, ▲Krnács, Kucso, Kutyera, Odrobinyák, Kuszek, Sztarenki, Sztaricskaj, Plesko, Rapák, Rongyos, Strbány, ▲Szlabik, Szlyepko, Skripák, ▲Slyuch, talán: šľochavec, škuľavec = bandzsal, ha nem a német „Schlauch“-ból. Podsztrelen, Vrzgula. Ide tartozik talán Mäkis és Obsuszt.

6. TESTRÉSZEK:

Kostyál, Malik, ▲Zuba, Zubko, Zsilák, Zsdila.

7. A TERMÉSZET VILÁGÁT KÉPVISELIK:

Az élőlények alapján: Baranka, ▲Bárányi, ▲Belica, Belicay, ▲Blcha, ▲Csicsely, Csermák, Chriaszt, Chruszt, Huszka, Guza, Hrdlicska, Hruz, Jastyar, Jelenka, ▲Havran, Hlács, ▲Kohut, Koziel, Kukuk, Kuna, Kergyik, Pipis, ▲Racsko, ▲Szlávik, ▲Sztraka, ▲Szikora, ▲Szojka, Szrnkányi, Sziszlány, Sziszák, Suták (?). ▲Vrábely, Vevera, ▲Vlcsko, ▲Zajac.

Növények alapján: Beracka, Brezina, Buka, Buko, Bukovics, Chrasztyina, Gyumbier, Cibula, Cibulka, Hliva, Hrasko, Jahodnyik, Fiala, Kalina, Kúkely, Koreny, Korencsik, ▲Lústyik, Malina, Malincsiak, Mochács, Orechár, Orestyák, Parez, Pleva, Mrva,

Repkár, Ruzsa, Ruzsicska, Szluka, Sztrukulya, Salát, Tyeriak, Trnka, Vrba. Kitka, Kityik: kyta, chyta, kytká = bokréta, csokor alapján.

Hegyek alapján: Gura, Gurza, Pagurka. Dunából: Duna. Sztrieborny, Penyazska és Grosko: nem lehetett szegény; Dukár, Piatka, Seszták: pénzzel kellett, hogy bánjanak.

8. ÉLELMISZEREK NEVÉT HORDOZZÁK:

Cmarko, Halustyák, Glonda, Kasa, Kasik, Kiszely, ▲Kvasz, Urda, Moka: múka = liszt ? Gyucha: talán jucha — leves szóból.

Öltözet és termelés alapján: Kozsuch, Sztruzska, Brachna: brašna = táska, tarisznya?

Edények és eszközök alapján: Cabarka, ▲Cepo, Cimbál, ▲Korcsok, ▲Kudlák, ▲Kruzsic, Klapacs, Kulka, Gulkás, Guliga, Puzgyer, ▲Szeckerka, Sztik, Szvorec.

A ház részei: Komora, Sztodola.

Családi viszonyok alapján: Gyedko, Gyevos, Sztric, Zatyko, Sahajda, ▲Prisztavok, ▲Chovan, Chovanyec, Kmety, ▲Kmelko, Kmec, Vladika. Csabán él Krol és ▲Králik is. Tretyiak valószínűleg harmadik fiút jelent.

Társadalmi állapot: Zemen, Zemencsik, Zemanyik, Zemancsin, Soltisz, Szedlyiak. A nemesek közül: Bajcsi, Botto, Csányi, Sági, Csiaky, Gyevusa, Matula, Torányi, Ursziny.

Az idő és az időjárás alapján: a Péntek, Szvitan, Mrkan, Mracsko, Prsko, Szlota, Rosziar.

Nemzetek, országok szerint: Burkus, ▲Chorvát, Horvát, Kuruc, Kozák, Kazár, Lacho, ▲Magyar, Nyemec, Német, Nyemtusjak, Oláh, Orosz, Poljak, Román, Rományik, Rusznyiak, Ruszinka, ▲Szász, ▲Szaszák, Török, ▲Uhrin, Uhrincok, Uhrinyi, Ven-gerszky, Babilonszky.

Tiszta szlovák családok magyar neveikkel: Babos, ▲Boros, ▲Ballangó, Borbély, Bodonyi, ▲Császár, Darabos, Dohányos, ▲Gyeray, Ecsedi, ▲Egri, ▲Erdélyi, ▲Farkas, Faragó, ▲Feledi, Hideg, ▲Juhász, ▲Konczos, ▲Kis, Kojnok, Lagzi, Lepény, Mézes, ▲Molnár, ▲Onodi, ▲Okos, Orvos, Patay, Pusztai, Rakonczás, ▲Szarvas, Szász, Szombaty, Sipos, Uram, ▲Varga, ▲Veretka, ▲Zsiros.

Bizonytalan eredetű: Zejdi, Souti= Solti?

Német nevek: Flender, ▲Keller, Schéner, Schütz: ezt hivatalosan is *Sicz*-nek írják, Toman(?), Lang, ▲Schutz: Such és Sucha néven került ide mint Csaba egyik alapítója (Sáros és Nyitra megyében ruhákat neveznek így, s általában az öltözetet: šuch, šúcha).

Latin eredetűek: Fáber, ▲Fábry, Fabrici, Figura, ▲Fabulya, Filadelfi, Nigrinyi, Regula, Rotar: Rotarides rövidebb alakja, Szutorisz, Orem, Oremusz.

Román eredetű elszlovákosodott családok: Argyelean, Avramuc = Abrahamovics, Blaga, Cserba = Strba, Csiora = varju; Dobra, Gurzeu = hegy, Jankuc = Jankovics, Kosztan = Konstantin, Kimpian = Campagne = síkság, Krecsun, Mercan = mérő, Lukuc = Lukács, Moldován, Orodán = Váradí, Szeldzsan= Szelcsan, Szilágyi; Sztancsiu - Sztano, Szerbian.

Az első Bella 1718-ban Hontból jött. Vajon ezt a nevet csak egy „l”-lel kellene írni? Erről lehet, hogy később írok. Nem kívánom megmagyarázni az alábbi, még jobbára orosz-lengyel családneveket: Bavolyák, Cavanyiak, Csarejs, Csulák, Dovály, Chuchlej, Gudrica, Jagyugy, Gagó, Hamza, Hamdoga, Harostyák, ▲Fajó, Furák, Frisnic, Kesjar, ▲Korim, Kolibab, Kruspir, Furi, Mázor, Murzsic, ▲Majan, Matvony, Michnay, Mocos, Moga, Majchric, Mravik, Maulis, Popol, Popolya, Pajdusák, Perza, Pituch, Penzi, Povec, Porok, Remes, Runa, Rataj, Sulyan, Subasic, Szinovic, Sickovics, Skarpan, ▲Sztvorec, Sajbely, Saguly, Svosik. Sztiranko, Tyetyák, Tuska, ▲Vantara, Vogrinyák, Zunka, Zsurkan.

Kihaltak vagy elköltöztek: ▲Bátovszky, ▲Dolog, ▲Bobály, ▲Fizely, ▲Gohier, ▲Henzsel, ▲Hogyen, ▲Hogya, ▲Hojics, ▲Horoda, ▲Hudák, ▲Hrnccsiar, ▲Hronyec, ▲Karlovszky, ▲Kontris, ▲Kotler, ▲Krupa, ▲Kurta, ▲Kurtás, ▲Maginyec, Miadok, ▲Okályi, ▲Pokoradszky, ▲Pásztor, ▲Rausz, ▲Rimavszky, ▲Ruman, ▲Stefanidesz, ▲Sikovanec, ▲Sztrehovszky, ▲Taját, ▲Tityis, ▲Tokár, ▲Vojár, ▲Zrak, ▲Zsirko.

A leggyakoribb keresztnemek: Az újszülöttek ritka kivétellel az anya vagy az apa nevét kapják: Janko, Ondris, Gyurko, Palko, s csak azután: Misko, Macko, Ádám, Tamás; Női: Marka, Ilka (Elena), Jutka, Zsofka, Katka és Zsuzska. Pót- ill. kiegészítő nevű: vagy a saját nevét cserélte fel új családjának nevével, vagy a sajátjához kapcsolta. így születtek kettős nevek: Kovács-Mazán, Macák-Hentes, Griecs-Tomo, Áchim-

Franka stb. Sok nevet gúnynevek alapján különböztetnek meg, pl.: zsidócska Uhrin, nevetős Uhrin, tésztás Uhrin, garasos Zahoran, ügyes Kovács stb.

Megmagyarosított nevek: régebbiek: Sztaricskaj = Korosi; Aradszky = Aradi; Strba = Csorba; Janecska = Jeney; Liska = Rókay. 50 koronáért⁵: Hrdlicska = Gerlei; Ondrovicky = Szondy; Sztraka = Tarján; Adamik = Ádámfi; Cservenák = Veres.

2. MEZŐBERÉNY

1347-ben Beren, most Mező-Berény. 1496-ban, mint a gyulai uradalom része Korvin János birtoka.⁶ A 16-17. században kálvinista magyarok lakták. Többször elpusztítva, 1715-22-ben már csak puszta. 1722-ben engedte meg a gyulai uradalom vezetése, hogy néhány felvidéki ev. szlovák család Berényben telepedjen le. Az engedélyt Matheidesz Lőrinc és Grenercius János, későbbi berényi tanítók intézték. 1723-ban Hontból, Nógrádból hozott szlovákokat Madarász András telepítésszervező. A betelepítés ugyanis telepítésszervezők segítségével történt.

A telepések mindjárt megszervezték egyházközségüket, felépítették a templomot és az iskolát, s a toronyba harangot öntettek, melyen ez a felirat látható: »Johann Butterer goss mich in Ofen 1723 Keresch-Berin evang.« 1725-ben württembergi ev. németek költöztek Berénybe, s 1731-ben visszatért a korábban elköltözött 21 magyar kálvinista család. 1745-ben

Berényben már három egyházközség volt, mert a németek is elég hamar elkülönültek a szlovákoktól, és külön egyházközséget hoztak létre.

A berényi szlovákok családnevei majdnem azonosak, mint a csabaiak, mivel az egyikbe és a másikba is egyazon vidékről költöztek le az Alföldre. Ez érvényes kisebb eltérésekkel a többi Békés megyei szlovák helységekre is. 1802-ben itt alapították az első alföldi evangélikus gimnáziumot, amelyet 1834-ben Szarvasra vittek át, s ma mint főgimnázium létezik. A berényi határ 26641 kataszt. holdból áll. 1725-ben mintegy 300 lélek élt itt, 1890-ben 12469.

3. SZARVAS

Szarvashalom 1469 = Mons cervinus. Eredetileg sírhalom a Körös partján, mely körül már a 15. században létrejön egy kis helység Szarvas néven.⁷ A halmot a törökök megerősítették erős gerendaoszlopos fallal, s innen őrizték a gyulai-szolnoki országút átkelőhelyét a Körösön. A törökök kivonása után a védfalat lerombolták, a halmot széthordták. Később, az új helység alapítása után azon a helyen építették fel az evangélikus templomot. Szarvast 1686-ban teljesen megsemmisítették, 1722-ig csak kis pusztá volt. Ebben az időben költöztek ide nógrádi szlovákok, és községet, egyházközséget alapítottak, amely már a következő évben — megszerezvén a vásártartás jogát — városkává vált. A határának ma 45115 kat. hold termőföldje van. 1722-ben

Szarvas lakossága mintegy 300 lélekből állt. 1747-ben a lakosok egy része az Arad megyei Mokrára települt át, mások a csabaiakkal együtt 1755-ben⁸ Nyíregyházára. 1890-ben Szarvasnak 24393 lakosa volt.

4. ENDRŐD

1425-ben mint többségében nemesek által lakott helységként ismeretes. Törökök, kurucok és szerbek pusztították, mintegy 30 évig puszta volt. 1731-ben r. katolikus magyar és szlovák telepesek népesítették be. A szlovákok voltak többségben, de a 19. század elején az istentiszteleteket magyarul tartották, minek következtében a szlovákok lassan elmagyarosodtak. Ma már csak szlovákul hangzó családneveik s a néhány családnál megőrzött vallásos könyvek emlékeztetnek a község egykori szlovák voltára.

5. SZENT-ANDRÁS⁹

Zenthandoryas 1463. A 15. században mint Hunyadi János birtoka virágzó település volt. A 17. században kálvinista lakossága kipusztult, 1719-ben katolikus magyarok, 1742-ben evangélikus szlovákok telepedtek le. Az utóbbiakat már 1746-ban Rudnyánszky József földesúr Tótkomlóásra telepítette át, helyükre a Tisza vidékéről katolikus magyarokat és szlovákokat hívott. Az első kántort Mrenának hívták. Ma már természetesen ők is elmagyarosodtak.

6. TÓT-KOMLÓS

Már a 15. században Hunyadi János birtokán levő jelentős település, azután az özvegyéé, Szilágyi Erzsébeté és a fiáé, Mátyás királyé. 1596-ban teljesen elpusztult, csak 1746-ban népesítették be a Szt. Andrásról jött evangélikus szlovákok (mintegy 400 lélek). Tőlük kapta jelenlegi nevét is: Tót-Komlós. Komlóson az első ev. lelkész Zorkóczi János, az első tanító Mravik Péter volt. 1896-ban Komlósnak 9636 lakosa volt, 8697 szlovák és 700 magyar. Komlós mint község olyan tehetős, hogy ott községi adósságról nem is lehet hallani.

7. KONDOROS

Már a 13. század elején létező település. 1590-ben teljesen megsemmisült, s majdnem a feledésbe merült. Csupán a 19. században éled fel újra a neve, melynek oka az ott felépített, s a legutóbbi időkig híres »kondorosi csárda«. E csárda körül 1876-ban jött létre szlovák-magyar lakosságból álló új település. A szlovák evangélikusok 1887-ben önálló egyházközséget hoztak létre. Kezdetben csak egy »községi iskola« működött, ma az evangélikusoknak két iskolájuk van. Miután 1890-ben a szarvasi szlovákok 5000 kat. hold földet vásároltak, s ide is települtek, a szlovákok száma Kondoroson megszorodott, ma már több mint 2000-en vannak.

1890-ben szétszórtan éltek még szlovákok: Gyulán: 561, Békésen: 650, Csorváson: 483, Kígyóson:¹⁰ 678, Szt. Andrásán: 346, Szénáson:¹¹ 363, s kisebb számban Gerlán és Bánfalván.¹² A csabaiak által lakott két bihari helységben mintegy 3 ezer szlovák él.

JEGYZETEK

J. Pr. Bella: Szlovákok Békés megyében

1. A név többféle változatban szerepel a szakirodalomban: Abránffy, Ábránfy, Abramfy, Ábrahámffy, Ábrahámfi.
2. Ambrózfalvát valóban békéscsabaiak alapították. A többi említett helységben a csabaiak a telepések kisebb, ill. elenyésző részét képezték.
3. Bella a saját korában Békéscsabán élő szlovák családok neveit dolgozza fel elsősorban. A kihaltak neveinek csupán egy részét közli. Ez utóbbiak vonatkozásában Haan Lajos munkái több vezetéknevet említenek.
4. Az alábbiakban valamennyi névnek mi is a történelmileg kialakult s anyakönyvileg is hitelesíthető alakját közöljük, legalábbis optimális megközelítésben. Ezek a névalakok egyébként zömmel ugyancsak a korabeli magyar helyesírást követve formálódtak ki.
5. A névváltoztatás hivatalos illetékére utal.
6. 1496-ban Corvin János rövid időre egyik gyulai várnagyának, Derencsényi Péternek adományozta, s később visszavette tőle.
7. Keletkezését a források korábbra is datálják: Kun László itt keltezte két királyi rendeletét, tehát a 13. század végén már település lehetett.
8. 1753-ban
9. Ma: Békésszentandrás
10. Ma: Újkígyós
11. Ma: Nagyszénás
12. Ma: Gádoros

SLOVÁCI V BÉKÉŠSKEJ STOLICI

1718-1900.

Podáva J. Pr. Bella.

1. ČABA.

V starých listinách písala sa: Chaba 1383, Choba, Chyaba 1552, Czaba, Csaba, Tót-Csaba, teraz Békés-Csaba. V registre veľko-varadskom spomína sa Caba ako dedina už r. 1235.

V 14-16. storočí Caba prislúchala ku gerlianskemu panstvu, majetkom to rodiny Abrahamfy.¹ V tých časoch mala i kaštieľ kamennými baštami mocne ohradený. Posledný jeho majiteľ Imro Abrahamfy bol r. 1556, ako stranník Jána Zápoľu, Ferdinandovským vojskom v noci prepadnutý a zabitý, kaštieľ spálený a so zemou srovnaný. Od toho času bola Caba časťou dulianskeho panstva. Turkami, Kurucmi, Srbmi opätovne spustošená stala sa pustatinou, tak že stoličný popis z r. 1715 už Caby ako osady ani len nespomína. Roku 1716 osadilo sa tam znovu 22 maďarských rodín, počtom asi 110 duší, bývajúcich v polopodzemných, »putrami« zvaných kolibách. Vtedy celá stolica, počítajúca dnes 260 tisíc obyvateľov, nemala ich ani 5 tisíc. Nastala tedy potreba zaľudňovania, a počiatok urobený bol na Čabe. Roku totiž 1717 prišli na Dolnú zem traja Slováci,

pre náboženstvo prenasledovaní evanjelici, menovite: Duna z Mýtnej, Sekerka z Hradišťa a Valent z Čeloviec. Títo uchádzali sa u komorského praľfeka v Segcdíne o dovolenie môzť sa osadiť v Čabe spolu s inými svojimi rodákmi. Toto spolu so zaistením náboženskej slobody obdržiac, uradostení vrátili sa domov.

Už na jar nasledujúceho roku prihrnuly sa zástupy slovenských evanjelikov, najviac z Novohradu. Hontu, Gemera, ba i z Pešti a Zvolena. Týchto shromaždil a na Čabu doviedol kolonisátor Mikuláš Turóci.

Prišťahovalci, poodkupujúc od Maďarov spomenuté putry, na ich mieste a v susedstve nastavali si pohodlnejšie bydliská, a Maďari odstúpili sa do susedného Békéša a Dobozu. - Terajšia Čaba povstala tedy r. 1718, a že mala len samých slovenských obyvateľov, pomenovali ju Slovenskou Čabou. Keď r. 1720 stala sa majetkom baróna Harrukerna, tento dal Čabanom ešte viac zeme a pastvín do úžitku, následkom čoho nová osada hned' od počiatku hmotne sa vzťahala.

Noví zakladatelia osady ihned' sriadili sa ako obec i cirkev. V cirkvi prvým farárom bol Ján Šuhaj da. Príbytky stavali toho času tak, že vysoké do zeme povbíjané žíde oplietli prútím, omažúc ich blatom zvonku i vnútra. Na tento spôsob zhotovený bol i prvý čabiansky ev. kostolík, ktorý len o 5 rokov pozdejšie zamenili budovou zo surových tehíel. Roku 1745 vystavený bol z tehíel a kamenia terajší starý kostol. Krem toho majú čabianski evanjelici nový veľkolepý, r. 1824 vysvätený chrám, a tretí tiež úhl'adný kostol v takzvanej »Jamine«.

Už r. 1748 vyšiel z Čaby prvý roj a osadil sa na Mokrej = Apatelek (v Aradskej stolici), založiac tam evanjelickú cirkev.

Okolo r. 1750 prisťahoval sa na Cabu nový húfik Slovákov, a síce rímsko-katolíkov, z Hontu a zčiasťky z Nitry. Týmto vymeralo panstvo osobite a vovedne porty i zeme, - prvé na hornom konci dediny, druhé na najvzdialenejšom kraji chotára. I katolíci dost' skoro sriadili sa v cirkev a prvým ich farárom bol Šimon Gorlický. Kostol vystavili si r. 1769.

Roku 1753 vystaľovalo sa pod vedením ev. farára Martina Vandlíka niekoľko sto čabianskych, sarvašských a berínskych ev. rodín do Sabolču, kde založili terajšiu nireďházsku ev. cirkev. Pritom všetkom Čaba mala r. 1773 už do 7 tisíc obyvateľov, bývajúcich v 900 domoch.

R. 1816 pred hladom 11a Cabu utúlivší sa Rumuni zo Sedmohradska a Biharú založili tu pravoslávnu cirkvičku. Potomci týchto Rumunov sú už dnes vo väčšine poslovenčení.

Po rok 1840 známa bola Caba ako najväčšia dedina na svete, počítajúca asi 22 tisíc obyvateľov. Roku 1840 stala sa mestom; 1845 odkúpila sa od panstva za 802 tisíc zlatých v str. Spravuje sa však i dnes len ako »veľká obec«, majúc na čele rychtára vždy z roľníckeho stavu.

V poslednom polstoročí opäťovne dialo sa sťahovanie Cabanov a to temer výlučne evanjelikov, zakladajúcich na komorských pustatinách nové osady a cirkve. Tak v rokoch štyridsiatych založili Pitvaroš, Ambrózku. Albertku a v rokoch päťdesiatych Slovenský Bánhe-

deš,² všetko v Čanádskej stolici. R. 1890 kúpili pustatinu Medgyes v Aradskej stolici a založili tam obec i evanj. cirkev. I do novozaloženej »Imrefalvy« pri Temešváre presťahovalo sa viac rodín. Cholery z rokov 1831, 1849, 1855 a 1873 umenšily počet obyvateľstva asi o 5 tisíc duší. Úbudok tento doplňoval sa však nielen prirodzeným prírastom, ale i novými prisťahovalcami s Horniak, menovite rímsko- i grécko-katolíkov zo Šariša, Zemplína, ba i Haliče. Všetky slovenské stolice bez výnimky majú na Čabe svojich zemkov. Odtiaľ taká rozmanitosť rodinných mien, čistých Madarov a novomaďarov v to nepočítajúc.

Chotár Čaby obnáša 57.363 kat. jutrá a sama osada leží na priestore 1789 jutár. Obyvateľov má 36 tisíc, žijúcich v 5050 domoch, z ktorých 1800 sú tiež obývané tane či salaše. Pri krajinskom popise r. 1890 daly sa štyri pätiny za Slovákov zapísať.

Pri sozname rodinných mien obmedzil som sa na mená slovenkého pôvodu. Inorečové vzal som len tie, ktorých nosičia buďto ako Slováci sem sa prisťahovali, alebo už dávno tu na mieste poslovenčili. K menám zakladateľov Čaby privzal som i mená pozdejších prisťahovalcov, aby zachovala sa stopa toho: koľkými a koľkorakými asi menami zastúpená bola Slovač na začiatku 20. stoloetia *len v jednej dolnozemskej osade*.³

Mená píšu sa úradne, i v matrikách, pravopisom maďarským, a ľud sám podpisuje sa: Hügyec Jánoš, Dyebnár Mihály, Krályik András, Šoutys Paľo atď.: dl'a vyslovovania: Bíkiszky, Kerepecky.⁴

Rodinné mená v B. Čabe.

1. Z KRSTNÝCH MIEN:

Od Adama je ▲Adamík, ▲Adami, Adamec. Abraham podržal meno nezmenené. Z Joachima je ▲Achim a Chomiak, z Alexia je Alakša; Antal je sám; od Antónia je Antončin a od Anny Ančin. Za ▲Albertom nasleduje Albrechtovič a Ambruš. Z Bartolomea: ▲Barta, ▲Barto, Bartoš, ▲Bartók, ▲Bartík, Bartoky, ▲Bartolec a Bartolák; z Blažia: ▲Blažko, Blahút, Blažčok, ▲Baláž, Balážik, Balaj, Balažt'ák a Baliga; z Beniamina: ▲Beňo, Benko, ▲Benčík; z Bohuslava: a Bohuš, Božko, a snád' i Bôc a Bocko, Bočík, Bôtik a Boboš. Babarík pôvodne akiste Barbarík, od Barbary; z Cyrilla: Cirul a Kurillo; hádam od Čenka je Čanko. Z Georgia: Durík, Ďurčík, ▲Ďurkov, Ďurkovič, Jurenko, Juračka; z Daniela: Danko, Dančík, Danielis; z Tobiaša: Dobis a Doben; z Dominika je Dominovič; z Dionysia a Dianiš; z Davida Davides; z Doroty: ▲Dorkovič, či aj Daruľa? ▲Eliaš je len sám. Z Františka je Fraňo, a Franko, Franček, ▲Francisci, ▲Ferianc; z Ferdinanda: Frnda, Ferčík; z Filipa: ▲Filo, Filák, ▲Filipini, ▲Fabian a Fábíš sú si rodina; z Florentina je Florek; z Teodora je Fedor a možno i Fego. Z Galusa: ▲Gallo, Galli, ▲Galis, Gál, ▲Gálik, Galaš, Galovie,

(Mená prvých prisťahovalcov a zakladateľov terajšej Caby označené sú ▲).

Gaulík. Galbiček upomína tiež na Havlíčka. Gabriel, ▲ Gábor, Gabar, ▲ Gažo, Gbur, Gavosa, Gavoska sú z jedného koreňa. Gašpar, Gašper a Kašprik takže. Z Gregoriusa sú: Gregor, Gergel', Greg, Greguš, ▲ Grieč, Grexa, Geč, Gerči, Gorči, Herkel', Hric, Harza, snád' od Gervasia a, možno, že patrí sem i Garaj. Z Hilaria je Hyl'o. A Hulin, Hulik a Huluk? Nepochodia od Haly = Heleny? Od tejto je Ilčák, Gortko je snád' totožné s Hrdko = Hrdoš? Z Jana sú: ▲ Jančo, ▲ Jančok, ▲ Janík, Jančík, Jantík, Janovic, Janoviak, ▲ Janečka, Ivan, Ivanic, ▲ Johanides, ▲ Hano, ▲ Hanko. Jakub, Jakuš, Jakuba, Kuba, Kubík, Kubek a Jakubčák sú z jedného rodu; či aj Guba, ▲ Gubiš a Gubien? Z Hyacinta sú: Jacko a Jacina: z Jozefa je Pepo: Jermendi snád' od Jeremiaša? Od Emericia sú: Imriš a Imrovic: od Jaroslava je Jároši; z Judity Judikár, z Justusa: Jušt. ▲ Kliment, ▲ Kelement a Klimo sú mená príbuzné. Z Christofora je: Krištof, Kristofi, Kriško. Možno, od Kazimíra je i ▲ Kacko = Kazko? Od Kataríny je Katáš; od Konráda alebo Kandrata sú: Kundra a Kondra; z Konštantína je Kostka a hádam i Kóša a Koša. Z Laurencia ▲ Laurinec, ▲ Lavrinčok, ▲ Lauko, Lavrinčík, Lorinčík, Lonovič ? Z Lukáša Lukáč a Lukáčik. Lenhart a Lazar sú slabo zastúpení. Z Ladislava je ▲ Laco a z Libora Libent, či aj Labor a Labík ? Nazdám sa, že je Luptovič = Leopoldovič. Za Matúša sú: Matúšik, Matúška, Matulai, ▲ Máté, Mátej. Či je Macuga z Matúša a či z Mateja, netrúfam si určiť. Z Mateja je Matiaš, Mateja, Macko, Macak, Mockovčák. Pôvod mien ▲ Macho, ▲ Machnic a Machlík nie mi je dost'

jasný. Či je ▲Máčok od maku a či od Mateja? - snád' len nie posmešne od máčka = kocúra? - Michalek, Mihálik, Miško, Mišík, Miškovic, Mišťúrik, Mihok sú od Michala; od Martina sú: Márton, Martinko, ▲Martinček, Martinčiak; z Marka: ▲Marko, Markus a vari aj ▲Marík. Z Mikuláša je ▲Mikľa, ▲Mikušík. K Melicherovi družia sa: ▲Melich, Meliš, Meliška a Melicherčík; z Emila je Milo a ▲Milec(?); z Emanuela: Miňo; z Demetria je Mitrík a Miťko. ▲Mečko z Mečislava. (Pôvodne iste Meško, lebo prišiel sem zo Sklabine v Turci.) Mariniak je iste od Mary, Maksim z Maximiliana. Z Andreea je Andrej, ▲Ando, Andrašovič, Ondruš, ▲Ondrejčík, Ondrejko, Jendrzejčík. Či je Ozdin krstné meno? Z Pavla: Paulo, Paulik, ▲Pálik, Paľusík, Paulovič, Pavelka, Paučuška; z Petra: Petro, Petri, Petrin, Petrina, Petrič, Petráš, Piatro, Petrovič; z Prokopa je Prokopčák, z Pankráca Pongrác; z Pellagia Pellach a Pajzin, z Platencia je Placek, z Pribislava: Pribík, Priboš, a od Priscilly Priškin; z Apolinára je Polonka; z Rolanda: Rolko, Ralík, Rolík. Za týmito nasledujú Radič a Ratík. Hádám z Rochusa sú Roško a Roškuliak. Rufus je len sám. Samuel takže. Od Štefana je ▲Štefánik, Štefík, Štefkovič, Števo, Štefuľa; od Simeona ▲Šimon, Šimo, Šimko, Šimkovic; zo Stanislava: Stano, a Stanko, Stančík; od Severa a Severini a Seberíni; od Sobeslava: Sobek a Sopek; Izidora: Sidor, Sidoriak; od Sebastiana: ▲Šebian a ▲Šeben, Šalamúnovcov jesto viac. Šurin, Šurabik? Z Tomáša je: Tomo, ▲Tomka, Tomašik, Tomčenko; z Timotea Timko; z Trajana je Trajanovič. Za Urbanom nasle-

dujú z Valentína: ▲ Valent, ▲ Valentíni, Valko, ▲ Val'kus, ▲ Vaľúch a hádam i Belenta; z Víta: ▲ Vida, Vidovič, Vitál, Vitáliš, Vician; z Václava: Vasko a Vasul'a; z Vendelína: ▲ Vandlík, Vaniška, Vanšac; z Valeria je Valerianovič a z Vilhelma Vilím. Zo Zachariaša sú Zachar a Čacho; zo Zigmunda Žiga. Od Zuzany je Žuža a od Žofie: Žouka.

2. PO RODISKU ZOVÚ SA:

▲ Aradský, ▲ Antovský, Babinec, Babinský, Bánsky, Bačiansky, ▲ Badínka, ▲ Békéšský, Belanka, Beňovský, Bilský, Bodocký, ▲ Bodoni, Borovský, Boťánsky, Breznický, Branický, Bučan, ▲ Búľovský (?) Budínsky, Brezovský, Bukovský, Bakovinský, Čabiansky, Čabaj (Čabajovci boli aj v Liptovskom Sv. Mikulási), Čelovský, Čirský, Čuvársky, Dančovský, Dobrovský, ▲ Dobrocký, Divický, Drieňovský, ▲ Dvorecký; Gajovský, Geľan, ▲ Gut'an, Gubíni, Hačavský, Hrabovský, Hričovini, Hybský, ▲ Huršan; Jánovský, Járovský,

Jelenovský, Jesenský, Kociha (z Kocihy), Kociský, ▲ Kokavec, Koričiansky, ▲ Kolárovský, Kovarský, Kot'anský, ▲ Kerepecký, Kolpaský, Kúčovský, Križan, Krmeský; Lehotský, Lechnický, Levársky, Lešťan, Ledzini, Liker a Likerec (z Likera v Gemeri). Ludrven, Litavec: ▲ Malitínsky, Mladonický, Málinec, ▲ Medovarský, Mend'an, Molčan, ▲ Mokran, ▲ Muráni, ▲ Moravský; Opavský, Osadský, Ondrovický, Ožd'an; Párócai, Pilinský, Pilišský, ▲ Pribojský, Príbeľ, Pribranský, Pribiansky, Polóni, Petráni, ▲ Petrovský; Rákóci, Radočani, Rutkay, Remenický, Rybiansky; Samperský, Slavkovský, Skalický, Sentešský, ▲ Selčáni, Stracinský, Slimbarský, ▲ Sovský, ▲ Šajben, Sokolai, Sipický, Šidlinský, ▲ Štrben; Tilovský, Točnický, Túrovský; Ujfaludský, ▲ Uňatinský; Valašťan, Val'kovský, Vesejský, Vidovenec, ▲ Vrbovský, Višňovský; ▲ Zahoran, Zahorský, Žarlovský, Zelenák, ▲ Zeleniansky, Zlehovský, Zlevovský, Zvolenský, Žarnócai, Zlinský, Žilinský, ▲ Žibrita.

3. OD KRAJA, VIDIEKA, BYTU A BYDLA:

Brezník, ▲ Briežnik, Dubravčik, Frajšťák, Horniak, Horniaček, Končok, Konečný, ▲ Kopanica, Korpona. Krochta (snád' od kruchty?), Kútник, Kopčák, Leštisyn, ▲ Lipták; Majerík, Majerčik, Majerník, Ma-

kovíni, Makovický, Machnáč, Potočka, ▲Povážai, Rajčok, Samotný, Sihel'ský, Spišiak, Štrba, ▲Turčan, Turčáni, Zdolík, Vyhňák. Novák je veľmi rozšírené meno. Nech stoja tu ešte Nálezný a ▲Pobodný.

4. OD ZAMESTNANIA A SLUŽOBNOSTI:

Bača, Beťár, Bireš, ▲Brdár, Čižmár, Čižmárik, Debnár, Debnárik, Dráb, ▲Dudáš, ▲Gajdoš, či aj Gajdác? ▲Gul'áš, ▲Hajtman, Hajdúch, Hrnčiarik, ▲Henteš. Hrobár, Hudec, ▲Husár, ▲Kováč. Kočiš. ▲Kolimár, Knihár, Korytár, Kolár, Kolarič, Kosár, Kosec, Kasáš, Krčmárik, Krajo, Krajčo, Kolesár, Kolompár, Kozák, Kupec; ▲Mazán, Mlynár, Mlynárik, Mlynarčík, Mäsiar, Osláč, Pálenkáš, Pisár, Pivarč, Pekár, Papík, ▲Rajtár, ▲Rešetár, Ročkár, ▲Rybár, Solár, Sudár, Sudák, snád' od sudý, nepárny? Súkenník, Spevár, Struhár, Šindar, Slaninár, Švec, Švic, Ševčík, Sklárčik, Sklaruľa, Tehlár, Tesárik. ▲Valach, Vozár, Vozárik, Vojak, Vretenkár, Zámečník, Zvaratko? ▲Žiak.

5. Z POVAHY A VLASTNOSTÍ DUŠEVNÝCH I TELESNÝCH:

Mudroň, Šťastný, Pýcha, Truc, Neverec, Spevár, Čulik, ▲Darida, ▲Daruľa, ▲Bavko, ▲Veselka, Vravko, Mračko, ▲Krekáč, Kochaný? Dananaj i Tadanaj iste

býval veselý; Terpitka, Šašala, Krivko, Krátky, ▲Bandžal (škulavý), Bedák, Brhlík (čo brhce), Chudík, Hudík, Hrvol', Hrivnák, Holec, Holečka, Belko, Bialobok, Brnák, ▲Ciernik, ▲Černok, ▲Černaj, ▲Červenák, Krasko, ▲Kršniak, Krnák, ▲Krnáč, Kučo, Kutera, Od-robiňák, Kusek, Starenký, Staričkaj, Pleško, Rapák, Rond'oš. Štrbáň, ▲Slabík, Slepko, Skripák, ▲Sluch, snád' šľochavec, škulavec, ak len nie z nem. »Schlauch«. - Podstrelen. Vrzguľa. Sem patria vari aj Mäkyš a Obšust.

6. ČIASTKY TELA:

Košťál, Malík, ▲Zuba, Zubko, Žilák; Ždila?

7. RÍŠU PRÍRODY ZASTUPUJÚ:

Zo živočíchov: Baranka, ▲Baráni. ▲Belica, Belicay, ▲Blcha, ▲Čičeľ. Cermák, Chriašť. Chrúst, Húska, Guza, Hrdlička, Hrúz, Jašťar, Jelenka, ▲Havran, Hláč, ▲Kohút. Koziel, Kukuk, Kuna, Kerdik, Pipíš, ▲Račko, ▲Slávik, ▲Straka, Sýkora, Sojka, Srnkáni, Sisláň, Sisák, Šuták (?), ▲Vrábeľ, Vevera, ▲Vlčko, ▲Zajac.

Z rastlín: Beracka, Brezina, Buka, Buko, Bukovič, Chrastina, Ďumbier, Cibul'a, Cibul'ka, Hliva, Hraško, Jahodník. Fiala, Kalina, Kúkeľ, Koreň. Koreňík, ▲Lúštik, Malina, Malinčiak, Mocháč, Orechár, Orešťák, Parez, Pleva, Mrva, Repkár, Ruža, Ružička, Sľúka,

Strukuľa, Šalát, Teriak, Trnka, Vřba. - Kytka a Kytík od kyty, chyty-
kytky = bukréty.

Od hory: Gura, Gurza, Pagurka; od Dunaja je Duna. Strieborný;
Peniačka a Groško nemuseli byť chudobní; Dukát, Piatka, Šesták museli
tiež s peniazmi narábať.

8. POTRAVNÉ ČLÁNKY ZASTUPUJÚ:

Cmarko, Halušťák, Glonda, Kaša, Kašík, Kysel', ▲Kvas, Urda, Moka =
múka? Ďucha, hádam z juchy = polievky.

Od odevu a výroby: Kožuch, Stužka, Brachna = brašna?

Dľa riadu a nástrojov: Cabarka, ▲Cepo, Cimbál,

▲Korčok, ▲Kudlák, ▲Kružic, Klapáč, Kulka, Gulkáš, Guliga, Puzder,
▲Sekerka, Styk, Svorec.

Čiastky domu: Komora, Stodola.

Z rodinných pomerov: Dedko, Devoš, Strýc, Zaľko, Šahajda,
▲Prístavok, ▲Chovan, Chovanec, Kmety, ▲Kmeľko, Kmec, Vladyka,
V Čabe bývajú aj Kroľ a ▲Králik. Tretiak je akiste tretí syn.

Spoločenský stav: Zemen, Zemenčík, Zemaník, Zemančín, Šoltís,
Sedliak, Zo zemanov: Bajči, Botto, Čáni, Šági, Čiaky, Devuša, Matuľa,
Toráni, Ursíny.

Dľa času a počasia: ▲Pentek, Svitan, Mrkan, Mračko, Prško, Slotá,
Rosiar.

Dľa národov a krajín: Burkuš, ▲Chorvát, Horvát, Kuruc, Kozák, Kazar, Lacho, ▲Maďar, Nemeč, Német, Nemťušiak, Oláh, Oros. Poliak, Román, Romanik, Rusniak, Rusinka, ▲Sas, ▲Sasák, Török, ▲Uhrin, Uhrinčok, Uhrini, Vengerský, Babylonský.

Čisto slovenské rodiny s maďarskými menami: Babos, ▲Boros, ▲Ballangó, Borbély, Bodonyi, ▲Császár, Darabos, Dohányos, ▲Gyeray, Ecsedi, ▲Egri, ▲Erdélyi, ▲Farkas, Faragó, ▲Feledi, Hideg, ▲Juhász, ▲Konczos, ▲Kis, Kojnok? Lagzi, Lepény, Mézes, ▲Molnár, ▲Onodi, ▲Okos, Orvos, Patay, Pusztai, Rakonczás, ▲Szarvas, Szász, Szombati, Sipos, Uram, ▲Varga, ▲Veretka, ▲Zsiros.

Pochybného pôvodu: Zejdi, Šouti= Solti?

S nemeckými menami: Flender, ▲Keller, Schéner, Schütz, ktorého aj úradne píšu »Sicz«, Toman (?), Lang, ▲Schutz, pod menom Šuch a Šucha dostal sa sem ako spluzakladateľ Čaby. (V Šariši a Nitre označujú háby a vôbec odev šuchami, šúchami.)

Z latinčiny sú: Fáber, ▲Fábry, Fabrici, Figura, ▲Fabula, Filadelfi, Nigrini, Regula, Rotar skr. Rotarides, Sutoris, Orem, Oremus.

Poslovenčené rodiny rumunského pôvodu: Ardelean, Avramuc = Abrahamovič; Blaga; Čerba = Štrba; Ciora = vrana; Dobra, Gurzeu = hora; Jankuc = Jankovič; Kostan = Konstantin; Kimpian= Campagne = rovina; Krečun, Mercan = merica; Lukuc = Lukáš; Moldovan, Orodan = Váraďan = Ohraďan; Seldžan - Selčan, Szilágyi; Stančiu- Stano; Serbian.

Prvý Bella prišiel sem r. 1718 z Hontu. Či meno toto malo by sa písať len s jedným »l«? o tom prehovorím možno pozdejšie. - Nepúšťam sa do vysvetľovania nasledujúcich ešte, zväčša rusko-polských rodinných mien: Bavoľák, Cavaniak, Čarejš, Čulák, Dovál', Chuchlej, Gudrica, Jaďud', Gago, Hamza, Hamdoga, Harošťák, ▲Fajo, Furák, Frišnic, Kešiar, ▲Korim, Kolibab, Krušpir, Kuri, Mázor, Muržic, ▲Majan, Matvoň, Michnay, Mokoš, Moga, Majchric, Mravík, Mauliš, Popol, Popoľa, Pajdušák, Perza, Pitúch, Penzi, Povec, Porok, Remeš, Runa, Rataj, Šul'an, Šubašic, Sinovic, Šickovič, Škarpan, ▲Štvorec, Šajbeľ, Šagúl', Švošík, Stiranko, Teťák, Tuška, ▲Vantara, Vogriňák, Zunka, Žurkan.

Vymreli alebo vystáhovali sa: ▲Bátovský, ▲Dolog, ▲Bobál', ▲Fízel', ▲Gohier, ▲Henžel, ▲Hoden, ▲Hod'a, ▲Hojič, ▲Horoda, ▲Hudák, ▲Hrnčiar, ▲Hronec, ▲Karlovský, ▲Kontriš, ▲Kotler, ▲Krupa, ▲Kurta, ▲Kurtáš, ▲Maginec, Miadok, ▲Okáli, ▲Pokoradský, ▲Pástor, ▲Raus, ▲Rimavský, ▲Ruman, ▲Štefanides, ▲Šikovanec, ▲Strehovský, ▲Taját, ▲Tytiš, ▲Tokár, ▲Vojár, ▲Zrak, ▲Žirko.

Najbežnejšie krstné mená: Pri prvorodencoch so zriedkavými výnimkami meno otca alebo matky ...: Janko, Ondriš, Ďurko, Palko a len potom Miško, Macko, Adam a Tomáš; ženské: Marka, Il'ka (Elena), Judka, Žofka, Katka a Zuzka. »Pristavok« buďto zamenil si meno menom novej rodiny alebo pribral si ho k svojmu. Tak povstali dvojné rodinné mená: Kováč-Mazan, Macák-Henteš, Grieč-Tomo, Achim-Franka a. i. - Mnohé mená rozoznávajú len po prezývkach, na pr.

Uhrin židík, Uhrin smejko, Uhrin šířlikár, Zahoran garašík, Kováč šikovný, atď.

Mená pomad'arčili si, dávnejšie: Staričkaj = Korosi, Aradský = Aradi; Štrba = Csorba; Janečka = Jeney; Liška = Rókay. Za 50 kr.⁵: Hrdlička = Gerlei; Ondrovický = Szondy; Straka = Tarján; Adamík = Ádámfi; Červenák = Veres.

2. POĽNÝ BERINČOK

Roku 1347 Beren, teraz Mező-Berény. Roku 1496 ako časť Ďulianskeho panstva bol majetkom Jána Korvína.⁶ V 16—17. storočí obývali ho kalvínski Maďari. Viac rás spustošený, r. 1715- 22 bol už len pustatinou. R. 1722 dovolila správa Ďulianskeho panstva niekoľkým hornovidienským ev. slovenským rodinám osadiť sa na Beríne. Dovoľenie konali im: Lavro Matheides a Ján Grenercius, potomní berínski učítelia. R. 1723 dovedol Slovákov z Hontu a Novohradu na Berín istý Ondrej Madarász, ako kolonizátor. Osádzanie dialo sa totiž všade prostredníctvom kolonizátorov.

Prist'ahovalci hneď sriadili sa v cirkev, vystavili si kostol i školu a dali si uliat' na vežu zvon, ktorý má nápis: »Johann Butterer goss mich in Ofen 1723 Keresch-Berin evang.« - R. 1725 prist'ahovali sa na Berín württembergskí ev. Nemci, a r. 1731 vrátilo sa predtým sa vyst'ahovavších 21 maďarských kalvínskych rodín. R. 1745 byly už v Beréne tri cirkve, lebo i Nemci sa

dosť skoro od Slovákov oddelili a založili si osobitnú cirkev.

Rodinné mená berínskych Slovákov sú temer tie isté, čo čabianske, nakoľko jedni i druhí z jedného a toho istého vidieka prisťahovali sa na Dolniaky. Toto platí s malými odchýlkami aj o ostatných slovenských osadách v Békeši. Roku 1802 založené bolo tu prvé dolno-zemské evanjelické gymnásium, ktoré r. 1834 na Sarvaš prenesené a trvá tam i dnes ako vyššie gymnásium. Berínsky chotár obsahuje 25.641 katastr. jutier. R. 1725 mal asi 300 duší, r. 1890 už 12.469.

3. SZARVAS

Szarvashalom 1469 = Mons cervinus. Pôvodne mohyla na brehu Kereša, okolo ktorej už v XV. storočí stála malá osada Sarvaš.⁷ Mohyly boli opevnili Turci pevnou stĺpovou ohradou a strážili ztadiel priechod duliansko-solnočkej hradskej cez Kereš. Po odtiahnutí Turkov bola ohrada rozbúraná a kopec rozkopaný. Pozdejšie, po založení novej osady, postavili na tom mieste evanjelici kostol. Sarvaš, r. 1686 celkom spustošený, bol až r. 1722 len malou pustatinou. V tom čase prisťahovali sa však tu novohradskí Slováci a založili cirkev i obec, ktorá už v nasledujúcom roku obdržiac právo vydržiavania jarmokov, stala sa mestečkom. Chotár obnáša dnes 45.115 kat. jutier úrodného poľa. R. 1722 mal Sarvaš asi 300 duší obyvateľstva. R. 1747 presídlila sa

jedna časť obyvateľov na Mokrá v Aradskej stolici, druhá r. 1755⁸ spolu s Cabanmi do Nired'háze. R. 1890 mal Sarvaš 24.393 obyvateľov.

4. ENDRŐD

Roku 1425 značná, vo väčšine zemanmi obývaná osada. Spustošená Turkami, kurucmi a Srbmi, bola asi za 30 rokov pustatinou. R. 1731 zaľudnili ju maďarskí a slovenskí prisťahovalci, r.-katolíci. Slováci boli vo väčšine, avšak už na začiatku 19. storočia pomáľarčili im služby Božie, následkom čoho Slováci pomaly sa pomáľarčili. Dnes už iba slovensky znejúce rodinné mená a v niektorých rodinách zachované náboženské knihy upomínajú na nekdajší slovenský pôvod väčšiny.

5. SZENT-ANDRÁS⁹

Zenthandoryas 1463. V 15. storočí bol ako majetok Jána Huňada kvitnúcou osadou. V 17. storočí kalvínmi obývaný spustnul, až 1719 usadili sa tam katolícki Maďari a r. 1742 evanjelickí Slováci. Týchto už r. 1746 presadil zemský pán Jozef Rudňanský do Komlóšu, povolajúc na ich miesto z Potisia katolíkov Maďarov i Slovákov. Prvý kantor týchto volal sa Mrena. Dnes sú už pravda i títo pomáľarčení.

6. TÓT-KOMLÓS

Už v 15. storočí bol ako značná osada majetkom Jána Huňada, potom jeho vdovy Siládičky a ich syna kráľa Mateja. R. 1596 cele spustošený zaľudnili až r. 1746 zo St.-Andrášu tu prešli evanjelickí Slováci (asi 400 duší). Od týchto dostal i svoje terajšie meno: Tót-Konilós. Prvým ev. farárom v Komlóši bol Ján Zorkóci, učiteľom Peter Mravík. R. 1890 mal Komlós 9636 obyvateľov, a síce 8697 Slovákov a 700 Maďarov. Komlós je ako obec taký majetný, že tam o »obecnej dani« nechyrovať.

7. KONDOROS

Už na začiatku 13. storočia jestvovavšia osada. R. 1590 úplne spustošený prišiel temer do zabudnutia. Až v 19. storočí ožilo jeho meno z príčiny vtedy tam vystavenej a až do nedávna povestnej »kondorošskej čárdy«. Okolo tejto čárdy povstala r. 1876 nová osada so slo-vensko-maďarským obyvateľstvom. Slovenskí evanjelici sriadili si r. 1887 samostatnú cirkev. Z počiatku bola tam len jedna »obecná škola«, dnes majú už evanjelici sami dve školy. Keď r. 1890 kúpili si tam sarvašskí Slováci 5000 kat. jutier poľa a tu sa i presťahovali, rozmnožil sa počet Slovákov v Kondoroši tak, že ich je už dnes vyše 2000.

R. 1890 Slováci bývali ešte roztrateni: v Ďule 561, v Békéši 650, v Čorváši 483, v Kigyóši¹⁰ 678, v St. Andráši 346, v Sénáši¹¹ 363 a menším počtom v Gerle a Bánfalve.¹² V dvoch biharských osadách, Čabanmi obývaných, jest asi 3 tisíc Slovákov.

POZNÁMKY

J. Pr. Bella: Slováci v Békésskej stolici

1. Meno funguje v odbornej literatúre vo viactich podobách: Ábránffy, Ábránfy, Abrahamfy, Ábrahámffy, Ábrahámfi.

2. Ambrózfalvu ozaj založili Čabania. V ostatných spomínaných obciach tvorili čabiansky osadlíci menšinu, respektíve nepatrnú časť.

3. Bella spracúva predovšetkým mená slovenských rodín žijúcich v Békésskej Čabe v jeho dobe. Z mien vymretých rodín publikuje len časť. V tejto súvislosti práce Ľ. Haana spomínajú viac rodinných mien.

4. Tu aj my publikujeme historicky vytvorené a v matrikách overiteľné formy všetkých mien aspoň v optimálnom priblížení. Tieto formy mien sa ináč vo väčšine vytvorili na podklade súdobého maďarského pravopisu.

5. Naznačuje kolkové, vyplatené za zmenu mena.

6. V r. 1496. ju daroval Ján Corvin kapitánovi Petrovi Derencsényimu, potom ju zobral naspäť.

7. Vznik mesta je aj podľa prameňov datovaný na skoršie obdobie: Ladislav Kumánsky tu datoval dve svoje nariadenia, teda na konci 13. str. mohlo byť osadou.

8. V r. 1753.

9. Dnes: Békésszentandrás

10. Dnes: Újkígyós

11. Dnes: Nagyszénás

12. Dnes: Gádoros